

KS. WŁADYSŁAW PIOTR WŁAŻŁAK

ZASOBY AKT KONSYSTORSKICH W ARCHIWUM ARCHIDIECEZJI CZĘSTOCHOWSKIEJ

1. Wprowadzenie

Problematyka gromadzenia i segregowania zasobów aktowych w nowo organizowanych archiwach wydaje się być szczególnie istotna dla osób prowadzących kwerendy. Właściwe uporządkowanie i opisanie akt zgromadzonych w archiwum może znacznie ułatwić pracę przyszłym badaczom danej problematyki¹. Mające zaledwie kilkudziesięcioletnią tradycję Archiwum (Archi)diecezji Częstochowskiej² dopiero w ostatnich latach doczekało się zamknięcia procesu gromadzenia ksiąg wytworzonych przez kancelarię biskupią oraz kancelarie konsystorskie, dziekańskie i parafialne z terenu archidiecezji częstochowskiej. Proces ten zapoczątkowano w latach pięćdziesiątych ubiegłego stulecia. Inspiratorem tych działań był pierwszy dyrektor archiwum kościelnego w Częstochowie ks. dr Walenty Patykiewicz. Dzięki jego staraniom udało się pozyskać akta konsystorskie i dziekańskie z diecezji kieleckiej i włocławskiej. Po pewnym czasie dokonano wymiany niektórych akt przejętych pomyłkowo z innych diecezji. Niestety, mimo tych rozwiązań nie uszczegółono się pewnych niezręczności w tej mierze, gdyż niektóre księgi dotyczące

---

¹ S. Librowski, *Źródła do zabytkoznawstwa w archiwach kościelnych*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej: „ABMK”) 6 (1993), s. 211-225; Tenże, *Podjęmowanie i załatwianie kwerend w archiwach kościelnych*, „ABMK” 27 (1973), s. 5-6; Tenże, *Aktualny stan udostępniania zasobu przechowywanego w archiwach kościelnych*, „ABMK” 28 (1974), s. 5.

² 13 IX 1945 r. bp Teodor Kubina powierzył notariuszowi Kurii Diecezjalnej w Częstochowie równocześnie obowiązki archiwariusza. Niebawem jednak rozdzielono te funkcje, co pozwoliło na większe skoncentrowanie się nad pracami na rzecz organizowania archiwum historycznego, które powołał do istnienia drugi biskup częstochowski Stefan Bareła. Po ustanowieniu w 1992 r. archidiecezji częstochowskiej abp Stanisław Nowak przemianował dotychczasowe archiwum diecezjalne na Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej. W niektórych publikacjach w tym czasie błędnie podawano nazwę Archiwum Metropolitalne w Częstochowie – *Archiwa w Polsce. Informator adresowy (stan z 30 czerwca 2000)*, Warszawa 2000, s. 66-67; W. Włażlak, *Archiwum (Archi)diecezji Częstochowskiej*, „Pedagogika. Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie” (2002), z. 11, s. 253.

terenów diecezji częstochowskiej nadal znajdują się w Archiwum Archidiecezjalnym w Łodzi oraz w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku³.

Oddzielny problem stanowiły akta przechowywane w kancelariach dziekańskich i parafialnych. Część z nich została bezpowrotnie utracona w wyniku prowadzonych działań wojennych oraz klęsk żywiołowych⁴. Najbogatsze archiwum dziekańskie przejęto z kancelarii dziekana brzeźnickiego, jednak komplet akt pozyskał dopiero obecny dyrektor archiwum. Z innych archiwów dziekańskich przejęto mniej bogate zbiory. Zaliczyć do niego należy archiwum dziekana częstochowskiego, piotrkowskiego i radom[szczań]skiego oraz szczątkowe archiwum dziekana krzepickiego, siewierskiego, tuszyńskiego, wieluńskiego i wieruszowskiego. Należy jednak zauważyć, iż dopiero w ostatnim czasie udało się uzupełnić dotychczasowe zbiory kancelarii dziekana radom[szczań]skiego. Akta te pozyskano w 2001 r. z parafii św. Lamberta w Radomsku dzięki uprzejmości miejscowego proboszcza ks. prałata Mariana Jezierskiego oraz zabiegom dyrektora archiwum archidiecezjalnego ks. dr. Władysława Właźlaka⁵. Niestety w kancelariach parafialnych można jeszcze odnaleźć księgi konsystorskie, dziekańskie lub parafialne, które być może w najbliższym czasie zostaną przekazane do archiwum. Stworzyłoby to lepsze warunki pracy dla prowadzących kwerendy, którzy nie musieliby tracić cennego czasu na ich poszukiwania. Ponadto dostałby się pod fachową opiekę, dzięki której można by je opisać i skatalogować oraz włączyć do już istniejącego zespołu⁶.

2. Zasoby aktowe konsystorza z okresu staropolskiego

a) Akta Konsystorza Foralnego Radom[szczań]skiego

Jednym z najstarszych a zarazem najmniej znanych konsystorza, którego akta przechowywane są w archiwum archidiecezjalnym był Konsystorz Foralny Radom[szczań]ski. Często w literaturze historycznej dotyczącej problematyki sądownictwa kościelnego bywa przemilczany lub wręcz zaprzeczana jego istnieniu, mimo iż na ten temat ukazała się rozprawa doktorska w latach sześć-

---

³ W. Patykiewicz, *Powstanie Archiwum Diecezjalnego w Częstochowie*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” (dalej: „CzWD”) 43 (1969), s. 91-94; R. Nir, *Informator o archiwach, bibliotekach i muzeach kościelnych w Polsce*, „Chrześcijanin w Świecie” 9 (1977), nr 54/6, s. 64-65; S. Librowski, *Archiwa Kościoła katolickiego w Polsce*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1985, kol. 880; M. Dębowska, *Informator o archiwach Kościoła katolickiego w Polsce*, „ABMK” 64 (1995), s. 368-370.

⁴ P. Wolnicki, *Archiwa parafialne w archidiecezji częstochowskiej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 30 (2002), s. 337-338.

⁵ W. Właźlak, *Przewodnik po zespołach Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej*, „Ziemia Częstochowska” 31 (2004), s. 192.

⁶ J. Pater, *Dopływ materiałów archiwalnych z placówek terenowych do archiwum diecezjalnego*, „ABMK” 62 (1993), s. 47-70.

dziesiątych ubiegłego stulecia⁷. Konsystorz Okręgowy w Radomsku powstał prawdopodobnie przed 1631 r. i obejmował terytorialnie dekanat brzeźnicki i radom[szczań]ski. Działalność jego została zakończona wraz z upadkiem Rzeczypospolitej Szlacheckiej. Akta tegoż konsystorza kończą się w 1793 r., na co zapewne miały wpływ władze pruskie, które po drugim rozbiore Polski przejęły te tereny pod swoją administrację⁸. Zdaniem ks. Adolfa Trepki w Archiwum Kurii Diecezjalnej w Częstochowie winny znajdować się trzy księgi dotyczące działalności oficjała radom[szczań]skiego z lat: 1712-1741, 1723-1733 i 1788-1793⁹. Niestety wspomnianych ksiąg nie udało się odnaleźć. Jednak dokonano innego odkrycia w postaci czwartej księgi, której dotychczas nie znano. Była to typowa księga wpisów. Pochodziła ona z lat 1763-1787 i nosi następujący tytuł *Acta Consistorii Radomscensis. Sub Illustrissimo & Rndmo Ignatio Saryusz, a Kozierogi Kozierowski Dei & Apostolice Sedi Gratia Episcopo Adratensi preposito praelato Mstoviensi officiali decanatum Radomscen & Brzeznicen inchoata Anno a nativitate Christi Judicis vivorum & mortuorum MDCCLXIII*¹⁰.

Księga została spisana w języku łacińskim i liczy 425 stron. Posiada liczne ubytki i zabrudzenia, przez co dolna część księgi trudna do odczytania. Obejmuje lata działalności dwóch oficjałów. Pierwszym był biskup adraneński Ignacy Augustyn Kozierowski, prepozyt mstowski i małogoski, który po przyjęciu sakry biskupiej objął urząd oficjała radom[szczań]skiego¹¹. Mimo tych przekazów źródłowych niektórzy historycy twierdzą, iż nie spełniał urzędu oficjałskiego, a przeto zaprzeczają istnieniu Konsystorza Foralnego Radom[szczań]skiego¹². Fakt jego istnienia potwierdzają również zapisy źródłowe w innych księgach konsystorskich¹³. Drugim oficjałem wspomnianym

⁷ A. Trepka, *Organizacja i działalność konsystorza foralnego w Radomsku w XVIII wieku*, „CzWD” 38 (1964), s. 137-146.

⁸ *Actorum Consistorii Foranei Radomscensis copia ex anno 1788 – Officialatus Petri Josephi Borkowski ad annum occupationis Majoris Poloniae per Regem Borussiae in anno 1793 in mense aprili subsecuta* – o księdze tej (skrót: Acta III) wspomina w swojej pracy – A. Trepka, *Organizacja i działalność konsystorza foralnego w Radomsku...*, s. 139.

⁹ Wieloletni dyrektor Archiwum Diecezjalnego w Częstochowie twierdził, iż księgi konsystorza radom[szczań]skiego z lat 1712-1741 były przechowywane w Archiwum Państwowym w Łodzi – W. Patykiewicz, *Późniejsze oficjałaty gnieźnieńskie*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 5 (1958), z. 4, s. 122.

¹⁰ Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej (dalej: AACz) sygn. KK 261.

¹¹ Ks. Piotr Nitecki podał, iż był sufraganem gnieźnieńskim, faktycznie jednak nie pełnił tego urzędu, a jedynie spełniał funkcje pomocnicze w archidiecezji – P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992, s. 111; J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 2, Gniezno 1883, s. 322-327; Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego przedrozbiorowej Polski*, Rzym 1954, s. 102.

¹² W. Kujawski, *Repetytorium ksiąg wizytacyjnych diecezji kujawsko-kaliskiej przechowywanych w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku*, „ABMK” 74 (2000), s. 313.

¹³ AACz sygn. KD 65, k. 61.

w tej księdze był ks. Wojciech Roch Siemieński, kanonik wolborski, proboszcz parafii Ręczno. Urząd oficjałski objął 24 grudnia 1774 r. w obecności dziekana brzeźnickiego ks. Walentego Tryxińskiego, kanonika wieluńskiego, proboszcza wiewieckiego oraz dziekana radom[szczań]skiego ks. Jana Synowskiego, proboszcza kodrąbskiego, a także pozostałych kapłanów pracujących w obydwu dekanatach oficjałatu radom[szczań]skiego¹⁴.

Z kolei z księgi parafii Mykanów dowiadujemy się o istnieniu innych akt konsystorza radom[szczań]skiego. Należały do nich dokumenty powizytacyjne sporządzone przez następujących oficjałów radom[szczań]skich: w 1724 r. przez ks. Andrzeja Józefa Karśnickiego, kanonika gnieźnieńskiego, infulata łaskiego i prepozyta radom[szczań]skiego¹⁵, w 1750 r. przez ks. Andrzeja Konstantego Sawicza, kanonika łaskiego, prepozyta radom[szczań]skiego i proboszcza bużeńskiego¹⁶ oraz w 1779 r. przez ks. dr. Jana Grochowalskiego, scholastyka poznańskiego¹⁷. Ten ostatni jako wizytator generalny pozostawił po sobie sporządzone akta powizytacyjne w innych parafiach dekanatu radom[szczań]skiego m.in. w Borzykowie z 15 marca 1779 r.¹⁸. Na ślad po aktach konsystorskich radom[szczań]skich natrafiono także w księdze parafii Rzejowice, gdzie zachował się pozew dotyczący dziesięcin wystawiony w 1739 r. przez miejscowego oficjała ks. Krajewskiego, scholastyka wolborskiego i prepozyta czarnocińskiego¹⁹.

b) Akta Konsystorza Foralnego Kurzelowskiego

Z niektórymi parafiami późniejszego oficjałatu radom[szczań]skiego związana była działalność sąsiedniego konsystorza leżącego w południowo-wschodnich krańcach archidiecezji gnieźnieńskiej. Chodziło o Konsystorz Foralny Kurzelowski, którego szczątkowe akta zachowały się w księgach parafii nadpilickich²⁰. Parafie te ze względu na zbyt dużą odległość do konsystorza uniejowskiego i wieluńskiego kierowały sprawy sądowe do oficjała kurze-

¹⁴ AACz sygn. KK 261, s. 306-307.

¹⁵ AACz sygn. KD 65, k. 1 n.

¹⁶ Tamże, k. 30-31, 52.

¹⁷ Tamże, k. 75-76.

¹⁸ AACz sygn. KD 162, s. 27-33.

¹⁹ AACz sygn. KP 43, s. 71.

²⁰ W 1629 r. z dekanatu tuszńskiego odłączono następujące parafie: Chełm, Maluszyn, Niedośpielin, Rzejowice i Wielgomłynny przyłączając je do dekanatu kurzelowskiego. W 1772 r. parafie te wymieniano zarówno w składzie dekanatu tuszńskiego jak i kurzelowskiego. Mimo to faktycznie należały do tego ostatniego, gdyż w 1796 r. zostały przez abp Ignacego Krasińskiego od niego odłączone i przyłączone do dekanatu radom[szczań]skiego – *Constitutiones synodi archidioecesis gnesnensis sub Stanislawo Szembek archiepiscopo gnesnensi a. D. 1720 celebratae, Varsaviae [1720]*, k. 68, 70; *Regestry wybranych zapissek z akt działalności arcybiskupów gnieźnieńskich*, wyd. H. Rybus, „ABMK” 3 (1961), s. 401; B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772-1918)*, Kraków 1980, s. 487.

lowskiego²¹. Było tak w przypadku parafii Borzykowa, którą 15 kwietnia 1592 r. wizytował ks. Jan Hroszkowic, kanonik i oficjał kurzelowski. Dokument z tej czynności i oficjałskiej zachował się w aktach kościoła borzykowskiego²². Inne istotne pisma dotyczące konsystorza kurzelowskiego zachowały się w aktach parafii Rzejowice, które w przeciwieństwie do poprzedniej podlegała władzy miejscowego oficjała. Były to oryginalne pozwy w sprawie dziesięcin wystawione przez kancelarię konsystorską w 1728 r., które zostały poświadczone pieczęcią i podpisem miejscowego notariusza. Dokument ten wystawił oficjał kurzelowski ks. Maciej Józef Kwejs, dziekan kolegiaty wólborskiej i prepozyt czarnociński²³. Problem dziesięcin w tejże parafii próbował rozstrzygnąć następny oficjał kurzelowski ks. Stanisław Jakub Chocimski, kanonik liwoński, prepozyt białoczowski i żarnowiecki, który wystawił pozew w tej sprawie w 1732 r. oraz dwa inne pozwy w roku 1739²⁴. Trzeci pozew dotyczący dziesięcin w tym roku wystawił nowy oficjał i archidiakon kurzelowski ks. dr Antoni Godzięba Wysocki, prepozyt przedborski, który w dwa lata później ponowił wezwanie²⁵. Wyżej wymienione akta to oryginały tychże dokumentów poświadczonych pieczęciami oficjałskimi. W międzyczasie w 1736 r. oficjał otrzymał nominację na proboszcza kolegiaty kurzelowskiej, dlatego wystosował pismo do miejscowego dziekana ks. Macieja Wilczyńskiego, by ten instalował go na ten urząd²⁶.

c) Akta Konsystorza Foralnego Wólborskiego

Akta szczątkowe innego ośrodka sądownictwa kościelnego zachowały w jednej z parafii położonych na południowych krańcach archidiakonatu uniejowskiego w archidiecezji gnieźnieńskiej. Chodziło o Konsystorz Foralny Wólborski²⁷, o którego istnieniu niejednoznacznie wypowiadali się znawcy przedmiotu. Należał do nich ks. Stanisław Chodyński, który przyznał, iż w aktach źródłowych z lat 1760-1764 odnaleziono nazwisko oficjała wólborskiego ks. Franciszka Ksawerego Grochowalskiego, dziekana wólborskiego, mimo to zaprzeczał istnieniu konsystorza w Wólborzu²⁸. Okazało się jednak, iż do-

²¹ W. Patykiewicz, *Późniejsze oficjالات gnieźnieńskie...*, s. 121.

²² AACz sygn. KD 162, s. 1-3.

²³ AACz sygn. KP 43, s. 43-53.

²⁴ Tamże, s. 57, 65-67.

²⁵ Tamże, s. 69, 73, 75.

²⁶ Tamże, s. 61-63.

²⁷ Władzy konsystorza wólborskiego podlegał dekanat tuszyński. Oficjالات ten zlikwidowano w 1764 r. wraz z utworzeniem tzw. enklawy wólborskiej, którą wyłączono z archidiecezji gnieźnieńskiej przyłączając równocześnie do diecezji kujawsko-pomorskiej. Jednak w aktach wizytacji piotrkowskiej podano, iż dopiero w 1766 r. przeniesiono konsystorz z Wólborza do Piotrkowa [Trybunalskiego] – S. Librowski, *Repetytorium akt wizytacji kano-nicznych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej*, cz. 1: *Akta przechowywane w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku*, z. 3, „ABMK” 30 (1975), s. 72.

²⁸ S. Chodyński, *Konsystorze w diecezji kujawsko-pomorskiej*, Włocławek 1914, s. 136.

kumentów źródłowych świadczących o działalności tego konsystorza było więcej. Przykładem był inwentarz parafii Mykanów²⁹, gdzie zachował się akta wizytacji generalnej, którą przeprowadził 4 marca 1763 r. oficjał wolborski ks. dr Franciszek Ksawery Grochowalski, kanonik chełmski, archidiakon uniejowski, dziekan wolborski, prepozyt czarnociński i przedborski³⁰. Obok tychże akt wpięto oryginalny dekret reformacyjny z przeprowadzonej wizytacji generalnej w maju 1763 r. z podpisem i pieczęcią oficjała wolborskiego ks. Grochowalskiego³¹. Innych akt dotyczących konsystorza wolborskiego w archiwum archidiecezjalnym nie odnaleziono.

d) Akta Konsystorza Foralnego Pilickiego

Z niewielkim zasobem aktowym innego ośrodka sądownictwa kościelnego, czyli Konsystorza Foralnego Pilickiego związana była postać jej ostatniego oficjała ks. Antoniego Franciszka Dunin Kozickiego, prepozyta w Szańcu, który posiadał uprawnienia delegata biskupiego i wizytatora generalnego. Zachowały się jego akta wizytacji generalnej przeprowadzonej w parafii Koziegłowy. Dekret reformacyjny z tejże wizytacji został wystawiony 1 grudnia 1784 r. w Pilicy przez oficjała i prepozyta pilickiego³². Z późniejszego okresu zachowało się nieliczna dokumentacja dotycząca oficjalu pilickiego. W piśmie z 1 sierpnia 1787 r. dotyczącym konsekracji ołtarzy w kościele parafialnym w Włodowicach, której miał dokonać wspomniany już biskup adraneński Ignacy Augustyn Kozierowski, kanonik gnieźnieński, prepozyt mstowski i radom[szczań]ski, wymienia się zaledwie oficjulat pilicki³³.

e) Akta Konsystorza Generalnego Krakowskiego

Działalność oficjała okręgowego pilickiego była ściśle powiązana z Konsystorzem Generalnym Krakowskim, gdyż bezpośrednim przełożonym tego pierwszego był oficjał generalny krakowski. Z czasów Rzeczypospolitej Szlacheckiej zachowało się niewiele dokumentów dotyczących funkcjonowania konsystorza krakowskiego. Zaliczyć do nich należy pismo wydane 7 listopada 1766 r. przez biskupa patereńskiego Franciszka Potkańskiego, sufragana krakowskiego, wikariusza generalnego i oficjała krakowskiego³⁴. W kolejnym piśmie z 28 kwietnia 1772 r. dotyczącego spisu majątku kościelnego wymienia się we wstępie oficjulat generalny krakowski, zaś pod dokumentem widnieje aprobata konsystorza krakowskiego³⁵. W tym też roku w dniu 1 lipca wydano

---

²⁹ Parafia Mykanów w tym okresie podlegała władzy oficjała radom[szczań]skiego.

³⁰ AACz sygn. KD 65, k. 56-59.

³¹ Tamże, k. 59-60.

³² AACz sygn. KK 74, s. 109-113.

³³ AACz sygn. KK 115, s. 85-86.

³⁴ Tamże, s. 43.

³⁵ Tamże, s. 46-47.

oficjalne pismo konsystorskie w sprawie fundi instructi, które opieczętował i podpisał bp Franciszek Potkański, oficjał krakowski³⁶.

Nie były to jedyne akta konsystorza krakowskiego. W księdze parafii Olsztyn zachowało się pisma tegoż konsystorza z początku XVIII w. W roku 1713 biskup Michał Szembek, sufragan krakowski a zarazem wikariusz i oficjał generalny sygnował swoim nazwiskiem dokument dotyczący spraw uposażenia parafii olsztyńskiej³⁷. Kolejny dokument konsystorski umieszczony w tej księdze pochodzi z roku 1724 i 1743 podpisany przez wikariusza generalnego i oficjała krakowskiego ks. Michała Wodzickiego, kustosza wiślickiego i komendarza wąchockiego³⁸. Korespondencja konsystorska w następnych latach była prowadzona regularnie, o czym świadczą pisma kolejnego wikariusza i oficjała generalnego ks. Mikołaja Lipskiego, prepozyta kieleckiego³⁹.

3. Zasoby aktowe konsystorzy z okresu niewoli narodowej

a) Akta Komisariatu Siewierskiego

Kontynuacją władzy oficjała pilickiego, a następnie krakowskiego na północno-zachodnich krańcach diecezji krakowskiej po ostatnim rozbiore Polski było ustanowienie nowego ośrodka władzy sądownictwa kościelnego. Stało się tak, dlatego ponieważ bp krakowski nie mógł wykonywać swoich obowiązków na tym obszarze. Z tego powodu w 1798 r. delegował on swoje uprawnienia biskupowi wrocławskiemu nad dekanatem częstochowskim, pilickim i siewierskim. Początkowo podporządkowano wspomniane ośrodki duszpasterskie bezpośrednio Wikariatowi Generalnemu Wrocławskiemu⁴⁰. Z tego okresu zachował się tylko jeden dokument podpisany przez biskupa łuskiego Emanuela Schimonskiego, sufragana, wikariusza generalnego i oficjała wrocławskiego⁴¹. Ów dokument umieszczono w księdze zarządzeń cywilno-kościelnych parafii Miedzno. Zawiera ona w sobie komplet pism konsystorskich z późniejszego okresu, kiedy terenami tymi zarządzano przy pomocy oficjała okręgowego, zwanego komisarzem siewierskim. Akt erekcji Komisariatu Siewierskiego zatytułowano *Innotescentiales Vicariatus Episcopalis Vratislaviensis per Erellestremo Martino Siemieński Comisarii decanatus Leloviensis*⁴². Podano w nim zakres władzy sądowniczej szefa konsystorza oraz terytorium, nad którym ją sprawował. Pismo było datowane 11 kwietnia 1799 r., czyli

³⁶ Tamże, s. 49-51.

³⁷ AACz sygn. KP 28, s. 23-25.

³⁸ Tamże, s. 41, 47, 51.

³⁹ Tamże, s. 73.

⁴⁰ W. Właźlak, *Komisariat Siewierski w diecezji wrocławskiej (1797-1818)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 58 (2003), nr 3, s. 257-272.

⁴¹ AACz sygn. KD 84, s. 1.

⁴² Tamże, s. 1-2.

w dniu utworzenia Komisariatu Siewierskiego⁴³. Następne dokumenty podpisywał już ks. dr Marcin Siemieński w Starych Kozięglowach, czyli Kozięglówkach tytułując się komisarzem biskupa wrocławskiego. Takiego zwrotu używał również oficjał wrocławski w kierowanych do niego pismach. Zastanawiającym był fakt, iż w 1799 r. nie używano nazwy Komisariat Siewierski lub Nowo Śląski, jak władze pruskie określały to terytorium, lecz ks. Siemieński stosował zwrot *Universo Clero decanatus Leloviensis districtus Częstochovie et Pilicensis item decanatus Seviernens*⁴⁴. Dopiero od następnego roku dokumenty oficjalnie tytułowano *Universo Clero per Novum Silesiam et Częstochovie districtu dioecesis Vratislavie*⁴⁵.

Istotnym dokumentem było pismo z 16 lipca 1800 r., w którym pierwszy raz wspomniano dekanat częstochowski przemianowując go na archiprezbiterat z jednoczesnym zamianowaniem na stanowisko archiprezbitera ks. Antoniego Wybranowskiego, prepozyta kłobuckiego, który sam sygnował ów dokument. Następne pismo podpisał komisarz biskupi ks. Siemieński, w którym podawał nowe rozgraniczenie dekanatów przemianowanych na archiprezbiteraty, tak jak to było w tradycji diecezji wrocławskiej⁴⁶. Dokument ten nie był datowany, ale jak się wydaje nie chodziło jeszcze o stosowną zgodę Stolicy Apostolskiej na formalne przyłączenie tych terenów do diecezji wrocławskiej, które miało miejsce 8 września 1800 r. Być może był to jednostronne rozwiązanie podjęte przez władze diecezjalne wrocławskie pod naciskiem rządu berlińskiego. Kolejne pisma kierował komisarz biskupi za pośrednictwem archiprezbitera częstochowskiego. W jednym z nich 26 stycznia 1801 r. zapowiedział wizytację generalną, którą miał przeprowadzić we wszystkich trzech dekanatach komisariatu. W tym celu podał specjalny formularz, według którego miał dokonać przeglądu w poszczególnych parafiach⁴⁷. Na podstawie wspomnianego formularza przeprowadził później wizytacje w parafiach komisariatu, których akta zachowały się w kilku księgach parafialnych⁴⁸.

Do jednych z najważniejszych dokumentów konsystorskich zachowanych w aktach Komisariatu Siewierskiego należą pisma dotyczące prawnego uregulowania statusu tegoż okręgu sądownictwa kościelnego. Chodziło przede wszystkim o zgodę Stolicy Apostolskiej na przyłączenie tych parafii do diecezji wrocławskiej oraz o sam fakt inkorporacji Komisariatu Siewierskiego dokona-

---

⁴³ Błędną opinię na ten temat zaprezentował ks. Hieronim Eugeniusz Wyczawski uważając, iż oficjałat siewierski z uprawnieniami generalnymi erygował biskup krakowski Feliks Paweł Turski w 1799 r. – H. E. Wyczawski, *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska 1990, s. 168.

⁴⁴ AACz sygn. KD 84, s. 5.

⁴⁵ Tamże, s. 16.

⁴⁶ Tamże, s. 24-26.

⁴⁷ Tamże, s. 41-43.

⁴⁸ AACz sygn. KK 76; AACz sygn. KK 77; AACz sygn. KK 89; AACz sygn. KK 98.

ny w 1801 r. przez biskupa poznańskiego Ignacego Raczyńskiego⁴⁹. W następnych latach występują liczne zarządzenia władz wrocławskich oraz komisarza biskupiego dotyczące spraw kościelnych jak i cywilnych. Zadziwiającym był fakt, iż w pismach tych nadal nie używano określenia *Komisariat Siewierski*, jak się powszechnie przyjmuje. Stosowano natomiast zwrot *Commisariatus Neosileniensis et Archipresbiteratus Częstochoviensis*⁵⁰ lub pisma kierowano do kapłanów archiprezbiteratu pilickiego, siewierskiego i częstochowskiego, czy też Nowego Śląska i dystryktu częstochowskiego, zaś innym razem dystryktu lelowskiego i siewierskiego⁵¹. Zarządzenia ks. Siemieńskiego ukazywały się regularnie do 1806 r. W następnych latach korespondencja oficjalna była prowadzona sporadycznie, co wynikało z nowych uwarunkowań polityczno-kościelnych. Komisja Rządząca zezwoliła ks. Siemieńskiemu 17 kwietnia 1807 r. na prowadzenie działalności kościelnej na tym obszarze⁵². Pismo z 1809 r. było wystawione przez komisarza biskupiego wrocławskiego w Ciężeniu, gdzie rezydował jako bliski współpracownik arcybiskupa Ignacego Raczyńskiego⁵³. Ostatnim dokumentem w księdze miedźnieńskiej był pismo dotyczące władzy dyspensowania na Wielki Post z 1811 r.⁵⁴ W styczniu 1812 r. władze kościelne wrocławskie podziękowały ks. Siemieńskiemu za dotychczasową służbę i zwolniły z zajmowanego urzędu.

b) Akta Konsystorza Generalnego Krakowskiego

Po przekazaniu w 1811 r. władzy kościelnej nad dekanatami nowo śląskimi biskupowi krakowskiemu rozpoczęła się regularna korespondencja Konsystorza Generalnego Krakowskiego z dziekanem częstochowskim. W księdze parafii Miedźno umieszczono pismo biskupa krakowskiego Andrzeja Rawy Gawrońskiego z 17 stycznia 1812 r., które podpisał kanclerz konsystorza krakowskiego ks. Innocenty Konczewicz, kanonik krakowski⁵⁵. W liście tym biskup informował o przejściu władzy nad tymi terenami. Od tego czasu korespondencja ukazywała się regularnie i dotyczyła zarówno zarządzeń bisku-

---

⁴⁹ J. Wiśniewski, *Diecezja częstochowska. Opis historyczny kościołów i zabytków w dekanatach: będzińskim, dąbrowskim, sączowskim, zawierckim i żareckim oraz parafii Olsztyn, Mariówka Opoczyńska* 1936, s. 530.

⁵⁰ AACz sygn. KD 85, s. 20.

⁵¹ Tamże, s. 27, 111, 167.

⁵² W tym czasie biskup wrocławski delegował arcybiskupowi gnieźnieńskiemu władzę biskupią nad tym obszarem, zaś ks. Siemieńskiemu jurysdykcję częściową, o czym została powiadomiona 19 kwietnia 1808 r. Stolica Apostolska – F. Maroń, *Proces kształtowania wschodniej granicy biskupstwa wrocławskiego na tle wydarzeń politycznych przełomu XVIII i XIX wieku. Przyczynek do genezy ustaleń bulli „De salute animarum”*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 4 (1971), s. 228.

⁵³ AACz sygn. KD 84, s. 99-100

⁵⁴ Tamże, s. 101.

⁵⁵ Tamże, s. 102.

pich, oficjalnych, jak i cywilnych. Pisma kościelne sygnował ks. Franciszek Zglenicki, archidiakon i oficjał krakowski⁵⁶.

Precyzyjniejsza dokumentacja konsystorza krakowskiego zachowała się w aktach dziekana częstochowskiego z lat 1816-1819. W jednym z pism konsystorz polecił dziekanowi częstochowskiemu prowadzić ściślejszą kontrolę ksiąg metrykalnych, które jak się okazało w niektórych parafiach nie były zbyt dokładnie prowadzone⁵⁷. Innym zarządzeniem oficjała krakowskiego było wydanie ścisłych dyrektyw na polecenie Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Prokuratorii Generalnej dotyczących funduszków kościelnych, bezpłatnego wydawania metryk kościelnych potrzebnych osobom do spisu wojskowego⁵⁸. W lutym 1817 r. wyszło rozporządzenie konsystorza z woli Namiestnika Królestwa Polskiego dotyczące majątku po zmarłych kapłanach. Ponadto na marginesie tegoż pisma znajdował się przypis oficjała krakowskiego informujący duchowieństwo, w jaki sposób można ubiegać się o wakujące probostwo olkuskie⁵⁹. Większość zarządzeń konsystorskich dziekan przesyłał *via cursoria*, zaś proboszcz lub jego zastępca zobowiązany był z owym dokumentem się zapoznać i podpisem to poświadczyć. W ten sposób konsystorz przesłał w latach 1817-1818 kilkadziesiąt różnych zarządzeń zarówno kościelnych jak i państwowych, co stanowił niespotykaną dotychczas liść korespondencji. Ostatnim pismem oficjała krakowskiego ks. Zglenickiego był list z 12 marca 1819 r. skierowany do duchowieństwa świeckiego oraz zakonnego dekanatu częstochowskiego, w który żegnał się z kapłanami i wiernymi wspominając z nostalgią dziewięć wieków przynależności tych terenów do diecezji krakowskiej⁶⁰.

c) Akta Konsystorza Generalnego Łowickiego

Istotną grupę akt konsystorskich przechowywanych w archiwum archidiecezjalnym stanowią pisma Konsystorza Generalnego Łowickiego, o których w ogóle nie wspomina *Inwentarz ksiąg konsystorskich i dziekańskich w Archiwum Diecezjalnym w Częstochowie*. Pomimo, iż niektórzy przesuwają datę powstania konsystorza łowickiego na koniec XVIII w., to jednak w archiwum archidiecezjalnym są pisma świadczące o jego istnieniu w początkowych latach wspomnianego stulecia. Niestety nie były one prowadzone zbyt regularnie, aż do upadku Rzeczypospolitej⁶¹. Mimo to niektóre z nich zasługują na szczególną uwagę, wśród nich *List ex Officio Generali Łoviciensis* z 28 sierpnia 1796 r. dotyczący funkcjonowania sądownictwa kościelnego z nada-

---

⁵⁶ Tamże, s. 103-133.

⁵⁷ AACz sygn. KD 87, k. 45-46.

⁵⁸ Tamże, k. 53.

⁵⁹ Tamże, k. 56.

⁶⁰ Tamże, k. 46.

⁶¹ AACz sygn. KK 241.

nia króla pruskiego, podpisany przez oficjała łowickiego ks. Grzegorza Zachariasiewicza⁶². Dopiero po 1810 r. korespondencja występuje regularnie, czego przykładem był *Summariusz korespondencji dziekana brzeźnickiego*⁶³.

Obszerny zbiór akt Konsystorza Generalnego Łowickiego znajduje się w aktach dziekana brzeźnickiego z lat 1811-1819 pt.: *Processus decanatus Brzeznicensis*. Pisma były skierowane do dziekana brzeźnickiego ks. Mikołaja Lefranca, zaś dokumenty sygnował nowy oficjał łowicki ks. Paweł Jastrzębowski. Na uwagę zasługują także listy pasterskie arcybiskupa gnieźnieńskiego Ignacego Raczyńskiego wystawione w Ciążeniu, zapewne przesłane za pośrednictwem konsystorza łowickiego, których zgodność z oryginałem uwierzytelnił pisarz konsystorski⁶⁴. Inne pismo, które warto zaprezentować pochodziło z 11 lipca 1812 r. wystosowane przez ks. Pawła Jastrzębowskiego, kanclerza metropolitalnego gnieźnieńskiego i oficjała generalnego łowickiego. Dotyczyło ono nie tylko spraw kościelnych, ale także interesów rządowych⁶⁵. List był wystawiony w Dzierżbicach, gdzie ks. Jastrzębowski miał majątek rodzinny i był równocześnie proboszczem. Zapewne z tego powodu w kancelarii konsystorza zastępował go sędzia surogat ks. Teodor Wiesiołowski, kanonik łowicki i gnieźnieński. To on w specjalnej odezwie powiadomił duchowieństwo oficjalu łowickiego o spaleniu się miasta Rzgowa. Z tego powodu zarządził on zbiórkę pieniężną na rzecz pogorzalców, którą mieli zorganizować duchowni w kościołach podczas nabożeństw⁶⁶.

Należy zauważyć, iż nazwa Konsystorza Generalnego Łowickiego często była formułowana w sposób archaiczny m.in. *Konsystorz Generalny Księcia Imci Arcybiskupa Gnieźnieńskiego*⁶⁷ lub *Konsystorz Generalny od Boku JO. Księcia Imci Arcybiskupa Gnieźnieńskiego*⁶⁸. Innym ewenementem był fakt, iż 6 grudnia 1815 r. arcybiskup Ignacy Raczyński zlikwidował Konsystorz Generalny Łowicki⁶⁹, co jak się wydaje nie zostało wdrożone w życie, gdyż z Łowicza ciągle nadchodziły pisma sygnowane przez oficjała generalnego⁷⁰. Większość z nich dotyczyła rozporządzeń rządowych, które Kościół był zobowiązany przestrzegać. Kolejna księga dziekana brzeźnickiego rozpoczynająca się w 1817 r. zawiera w sobie o wiele większą liczbę pism konsystorskich, które przysyłał oficjał łowicki dziekanowi, a ten via cursoria skierował je do podległego mu duchowieństwa. Dokument taki nazywano kurendą. Pisma

---

⁶² AACz sygn. KK 242, k. 6-7.

⁶³ AACz sygn. KD 22.

⁶⁴ AACz sygn. KD 23, s. 105-106.

⁶⁵ Tamże, s. 149-150.

⁶⁶ Tamże, s. 171-172.

⁶⁷ Tamże, s. 247-248.

⁶⁸ Tamże, s. 347, 413.

⁶⁹ B. Kumor, *Granice i metropolii diecezji polskich*, „ABMK” 20 (1970), s. 354-355.

⁷⁰ AACz sygn. KD 23, s. 489, 503, 513, 521.

sygnował oficjał w Łowiczu, gdzie była kancelaria konsystorza, mimo iż administrator tej części archidiecezji rezydował w Warszawie. Do rzadkości należały akta posiadające pieczęć konsystorską tzw. tłoczoną, którą i tak trudno było odczytać w całości⁷¹. W innych księgach zachowały się jedynie odpisy poszczególnych aktów konsystorza łowickiego.

d) Akta Konsystorza Generalnego Gnieźnieńskiego

Stosunkowo niewielką część zasobu aktowego konsystorza z okresu niewoli narodowej stanowiły pisma Konsystorza Generalnego Gnieźnieńskiego, gdyż omawiane terytorium podlegało władzy Konsystorza Generalnego Łowickiego. Z tego powodu korespondencja tego pierwszego był sporadyczna i często wynikała z niewiedzy, jaką mieli duchowni na ten temat. Przykładem była sprawa parafii Pajęczno, której proboszcz w 1809 r. odniósłszy się do konsystorza gnieźnieńskiego, stosownej odpowiedzi nie otrzymał, gdyż kompetentną władzą sądowniczo-administracyjną dla tego ośrodka duszpasterskiego był konsystorz łowicki⁷².

e) Akta Konsystorza Foralnego Wieluńskiego

Innym ośrodkiem sądownictwa kościelnego, którego akta w wersji szczątkowej zachowały się w archiwum archidiecezjalnym była korespondencja Konsystorza Foralnego Wieluńskiego. Dokumenty te głównie pochodzą z okresu diecezji kujawsko-kaliskiej od momentu jej uformowania, czyli od 1818 r. aż do 1823 r., kiedy zlikwidowano konsystorz wieluński. Funkcjonował on na bazie reaktywowanego konsystorza z czasów archidiecezji gnieźnieńskiej. Mimo, iż formalnie rozpoczął działalność w diecezji włocławskiej, czyli kaliskiej z dniem 1 stycznia 1819 r. to pierwsze pisma oficjał wieluński wystawił nieco później. W księdze kurend parafii Kadłub pod datą 3 marca 1821 r. umieszczono pismo oficjała wieluńskiego ks. Hipolita Chrzanowskiego skierowane do dziekana rudzkiego, czyli wieluńskiego⁷³. Dalej umieszczono korespondencję Konsystorza Generalnego Kaliskiego z oficjałem wieluńskim, która nie była zbyt obfita. Wskazywało to na znikomą aktywność konsystorza wieluńskiego. Ostatni dokument w tej księdze wystawiony dla konsystorza wieluńskiego pochodził z października 1823 r.⁷⁴.

Zasób aktowy tegoż konsystorza zachowany w archiwum częstochowskim okazał się niewielki. Na ślady funkcjonowania kancelarii konsystorza wieluńskiego natrafiono także w aktach konsystorza piotrkowskiego, gdzie w sprawozdaniach dziekana krzepickiego umieszczono raporty oficjała wieluńskiego. Zawierały one nie tylko korespondencję z konsystorzem generalnym, ale

---

⁷¹ Tamże, s. 37.

⁷² AACz sygn. KK 39, s. 3-4.

⁷³ AACz sygn. KD 305, s. 54.

⁷⁴ Tamże, s. 70.

także sprawozdania dziekańskie dla konsystorza wieluńskiego⁷⁵. Oprócz wyżej wspomnianej dokumentacji ślady jakiegokolwiek innej działalności konsystorza wieluńskiego można znaleźć jeszcze jedynie w księgach powizytacyjnych. Nie była to oczywiście typowa działalność kancelarii konsystorskiej. Dlatego w takim przypadku należy mówić o śladowych informacjach związanych z konsystorzem wieluńskim. Było tak w przypadku dokumentów wytworzonych w wyniku przeprowadzonej wizytacji generalnej w 1810 r. w dekanacie brzeźnickim. Po jej ukończeniu oficjał wieluński ks. Hipolit Chrzanowski przesłał własnoręczny list skierowany do miejscowego dziekana ks. Mikołaja Lefranca, w który informował o skończonej wizytacji i przestaniu dekretów reformacyjnych⁷⁶.

f) Akta Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego

Szczególną pozycję w zbiorach akt konsystorskich archiwum archidiecezjalnego zajmują księgi Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego. Mimo, iż istniał on w latach 1819-1918 to dokumenty wytworzone przez jego kancelarię kończą się na roku 1885 r. Wtedy bezpośrednią władzę administracyjno-sądowniczą nad oficjatem piotrkowskim przejął konsystorz włocławski. Niestety podobnie jak zbiory aktowe innych konsystorzów, tak i konsystorza piotrkowskiego zostały rozbite na kilka części. Wynikało to z faktu, iż terytorium byłego oficjatu piotrkowskiego po 1925 r. poddano władzy trzech różnych ośrodków diecezjalnych. Sam zaś Piotrków [Trybunalski], gdzie od 1 stycznia 1856 r. była zlokalizowana kancelaria konsystorska znalazł się w granicach [archi]diecezji łódzkiej, dlatego spisy zarządzeń oficjalskich zostały przekazane do tamtejszego archiwum⁷⁷. Mimo, iż zgodnie z tym tokiem rozumowania wcześniej wytworzone akta kancelarii oficjała piotrkowskiego winny być również przekazane do tego archiwum, to jednak tak się nie stało. Głównie z tego powodu, iż w pierwszych latach istnienia konsystorza piotrkowskiego oficjał rezydował w miejscowościach, które znalazły się później w granicach (archi)diecezji częstochowskiej⁷⁸. Dlatego z kancelarii tychże parafii udało się pozyskać do archiwum archidiecezjalnego akta oficjała piotrkowskiego, do których należały: *Sprawozdania różne wysłane do władzy diecezjalnej z Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego z lat 1828-1873*⁷⁹ oraz *Akta korespondencji Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego z 1845 r.*⁸⁰.

⁷⁵ AACz sygn. KK 233, s. 423-463.

⁷⁶ AACz sygn. KD 46, k. 3.

⁷⁷ W. Wlazlak, *Organizacja i działalność Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego w latach 1819-1918*, Częstochowa 2004, s. 3 n.

⁷⁸ Były to następujące ośrodki duszpasterskie: Kamieńsk i Brzeźnica.

⁷⁹ AACz sygn. KK 237; AACz sygn. KK 238.

⁸⁰ AACz sygn. KK 243.

Niestety są to nieliczne pozycje typowego zasobu aktowego wytworzonego przez kancelarię oficjalną. Znaczną część akt konsystorza piotrkowskiego znajdujących się w archiwum archidiecezjalnym stanowią księgi dziekańskie, w których umieszczono pisma wytworzone przez kancelarię oficjalną oraz sprawozdania sporządzone przez dziekanów dla konsystorza. Najważniejszą pozycją w tej mierze stanowią *Raporty dziekanów brzeźnickiego, częstochowskiego, krzepickiego i radom[szczań]skiego do Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego o duchowieństwie, kościołach, kongregacjach dekanalnych, szkołach i metrykach oraz akta dziekana krzepickiego, wieluńskiego i wieruszowskiego przesłane do Konsystorza Foralnego Wieluńskiego*⁸¹. Nie mniej ważną pozycją były akta dotyczące kongregacji dekanalnych, aprobat i konkursów na beneficja kościelne, które organizowano w kancelarii konsystorza w Piotrkowie [Trybunalskim]⁸². Akta te są kompletne i dotyczą terytorium całego oficjalatu w latach 1828-1864. Cenne informacje dotyczące rozporządzeń konsystorskich zawarto w kilku księgach kurend wydanych przez dziekana brzeźnickiego⁸³ oraz w księgach prowadzonych przez pozostałych dziekanów.

Oprócz wyżej wspomnianych dyspozycji konsystorskich istotną pozycję w zasobie aktowym konsystorza piotrkowskiego stanowiły *Akta Konsystorza Foralnego piotrkowskiego tyczące się poszczególnych parafii*. Dotyczyły one nie tylko przesłanych raportów majątku kościelnego parafii do konsystorza, ale zawierały wszelką korespondencję oficjalną prowadzoną z duchowieństwem parafialnym, w której znajdowały się zarządzenia władzy diecezjalnej⁸⁴. Analogiczna korespondencja znajdowała się w aktach dziekanów dotyczących parafii⁸⁵.

g) Akta Konsystorza Generalnego Kaliskiego

Nieco mniejsze zasoby aktowe aniżeli konsystorz piotrkowski w archiwum archidiecezjalnym posiada Konsystorz Generalny Kaliski, który podobnie jak ten poprzedni został erygowany w 1819 r. Korespondencja z oficjałem kaliskim trwała aż do 1885 r., kiedy został on zdegradowany do rangi okręgowego. Większość zachowanych akt tego konsystorza to księgi parafialne noszące jednakowy tytuł *Akta Konsystorza Generalnego Kaliskiego w przedmiocie kościoła i probostwa...*⁸⁶. Zawierały one w sobie nie tylko fundi instructi z 1819 r. sporządzone według wzoru podanego przez konsystorz kaliski, ale często księgi o tym tytule zawierały systematyczną korespondencję z władzą diecezjalną. Oprócz tych akt do zbiorów tegoż konsystorza zaliczyć należy księgi pt.: *Spis*

---

⁸¹ AACz sygn. KK 233.

⁸² AACz sygn. KK 236.

⁸³ AACz sygn. KD 27; AACz sygn. KD 38; AACz sygn. KD 40.

⁸⁴ AACz sygn. KK 203.

⁸⁵ AACz sygn. KD 138.

⁸⁶ AACz sygn. KK 18.

tabelaryczny majątku duchownego, należącego do kościoła i probostwa parafii...⁸⁷, który został sporządzony według wzoru wydanego przez konsystorz w 1857 r. Należy ponadto zauważyć, iż dokumenty wytworzone przez kancelarię konsystorza kaliskiego, w postaci zarządzeń oficjała generalnego można odnaleźć w aktach dziekańskich z tego okresu. Nie były to jednak typowe zestawienia zarządzeń oficjała kaliskiego, lecz były one pomieszczone z rozporządzeniami oficjała piotrkowskiego⁸⁸. Pisma oficjała kaliskiego dotyczyły głównie spraw sądowych, których nie mógł rozstrzygać konsystorz foralny. Część pism sygnował konsystorz jednak pochodziły one z kancelarii biskupa kujawsko-kaliskiego, który w tym czasie rezydował w Kaliszu⁸⁹.

h) Akta Konsystorza Generalnego Kieleckiego

Dokumentacja dotycząca Konsystorza Generalnego Kieleckiego zachowała się w kilku księgach wytworzonych przez kancelarie dziekańskie. Najwięcej dyspozycji konsystorskich znajduje się w *Księżce okólników obojga władz od dnia 22 czerwca 1856 roku sporządzona*⁹⁰ z lat 1856-1884. Zawiera ona w sobie akta Konsystorza Generalnego diecezji kielecko-krakowskiej, które podpisywał ordynariusz, jego sekretarz oraz pracownik konsystorza. Kontynuację pism konsystorskich możemy znaleźć w księdze *Zarządzeń władzy diecezjalnej kieleckiej*⁹¹ z lat 1886-1912. W tym okresie używano nazwy Konsystorz Generalny diecezji kieleckiej, co wynikało z faktu, iż w 1882 r. erygowano ponownie diecezję kielecką. Podobne akta konsystorskie znajdują się w dwóch innych księgach: *Zarządzenia kieleckiej władzy diecezjalnej*⁹² z lat 1900-1914 oraz *Okólniki kieleckiej władzy diecezjalnej*⁹³ z lat 1907-1916.

Oprócz wyżej wspomnianych ksiąg akta konsystorza kieleckiego zostały umieszczone w księgach parafialnych, gdzie sporządzano spisy majątku kościelnego. Księgi te były zatytułowane *Akta Konsystorza Generalnego części diecezji krakowskiej w Królestwie Polskim tyczące się parafii...*⁹⁴ oraz *Akta Konsystorza Generalnego diecezji kielecko-krakowskiej w Królestwie Polskim tyczące się parafii...*⁹⁵, a także *Akta Konsystorza Generalnego Kieleckiego tyczące się parafii...*⁹⁶. Oprócz spisów fundi instructi w księgach tych znajdowała się korespondencja konsystorska.

---

⁸⁷ AACz sygn. KK 25.

⁸⁸ AACz sygn. KD 313.

⁸⁹ AACz sygn. KK 242.

⁹⁰ AACz sygn. KK 122.

⁹¹ AACz sygn. KK 123.

⁹² AACz sygn. KK 124.

⁹³ AACz sygn. KK 125.

⁹⁴ AACz sygn. KK 70.

⁹⁵ AACz sygn. KK 80.

⁹⁶ AACz sygn. KK 61.

i) Akta Konsystorza Generalnego Włocławskiego

W pierwszych latach funkcjonowania Konsystorza Generalnego Włocławskiego dokumentacja wytworzona przez jego kancelarię była nieliczna i zachowała się w formie pojedynczych pism wpiętych do różnych ksiąg. Dopiero po 1885 r., gdy na terenie diecezji kujawsko-kaliskiej konsystorz włocławski był jedynym z uprawnieniami generalnego pisma wytworzone przez jego kancelarię wydawano regularnie. Były one włączone do poszczególnych ksiąg parafialnych, a przede wszystkim do akt dziekańskich. Typowej księgi konsystorskiej włocławskiej archiwum archidiecezjalne nie posiada. Zachowały się jednak trzy księgi, które zawierają w sobie zarządzenia konsystorza włocławskiego. Pierwsza z nich pt.: *Akta Konsystorza Generalnego Włocławskiego dotyczące parafii Byczyna w dekanacie nieszawskim*⁹⁷ pochodziła z lat 1894-1907. Zawiera ona w sobie pisma konsystorskie dotyczące spraw sądowych, które sygnowali oficjałowie generalni włocławscy: biskup Henryk Piotr Kossowski, sufragan kujawsko-kaliski, ks. infułat Stanisław Chodyński i ks. prałat Jan Śliwiński. Są także pisma dotyczące spraw administracyjnych, które podpisywał biskup włocławski, czyli kaliski ewentualnie wikariusz kapitulny z adnotacją kanclerza Kurii Biskupiej. Niestety tej zasady nie przestrzegano, gdyż niektóre zarządzenia administracyjne np. dotyczące wizytacji przysyłał oficjał. Wynikało to zapewne z tego, iż oficjał był równocześnie wikariuszem generalnym, co zdaje się potwierdzać nominacja wystawiona przez biskupa kujawsko-kaliskiego Stanisława Kazimierza Zdzitowieckiego z 24 lutego 1903 r. dla ks. Śliwińskiego. Analogiczne pisma zachowały się w dwóch innych księgach z lat 1900-1914 pt.: *Rozporządzenia biskupów włocławskich, czyli kaliskich*⁹⁸. Wiele innych pism tegoż konsystorza umieszczono w księgach parafialnych.

4. Zakończenie

Podsumowując problematykę zasobów aktowych konsystorzy przechowywanych w Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej należy zauważyć, iż jest ona różnorodna. Przede wszystkim liczba kancelarii poszczególnych konsystorzy była zadziwiająco duża. Z okresu staropolskiego zachowały się akta następujących konsystorzy okręgowych – w Radomsku, Kurzelowie, Wolborzu i Pilicy oraz generalnego w Krakowie. Niestety były to przeważnie akta szcątkowe wytworzone przez poszczególne kancelarie konsystorskie. Wśród nich można było wyróżnić dokumenty powizytacyjne, pozwolenia na konsekrację ołtarzy, akta procesowe dotyczące dziesięcin, czy też potwierdzenie spisów majątków kościelnych. Wyjątek stanowiła księga oficjała ra-

---

⁹⁷ AACz sygn. KK 263.

⁹⁸ AACz sygn. KK 265.

dom[szczań]skiego, która była typową księgą wpisów. Każdorazowo oficjał lub sędzia surogat dokonywał wpisu dyspozycji konsystorskiej, ewentualnie czynności sądowo-administracyjnej, jaką przeprowadzał w kancelarii.

Tego typu akta niestety nie zachowały się z okresu niewoli narodowej. Były natomiast o wiele zasobniejsze. Ponadto liczba funkcjonujących konsystorzów pod zaborami na omawianym terytorium było nieco większa, co zapewne wynikało ze złożoności stosunków państwowo-kościelnych. W tym czasie funkcjonowały załedwie trzy konsystorze okręgowe – piotrkowski, siewierski i wieluński, natomiast generalnych było więcej, bo aż pięć – gnieźnieński, kaliski, kielecki, krakowski i łowicki. Niektóre z nich funkcjonowały załedwie kilka lub kilkanaście lat, dlatego wytworzony przez nie zasób aktowy nie był zbyt liczny. Były to przeważnie odpisy różnych dokumentów sporządzone przez dziekanów, zaś do rzadkości należały pisma oryginalne. Największa korespondencja oficjalska pozostał z działalności konsystorza piotrkowskiego. Mimo, iż funkcjonował on prawie przez cały okres zaborów, to dokumenty wytworzone przez jego kancelarię obejmują załedwie kilkadziesiąt lat. W większości były to sprawozdania dziekańskie przesłane do konsystorza oraz zarządzenia wydane przez oficjała. Analogiczną strukturę kancelaryjną zawierały akta konsystorza kieleckiego, kaliskiego i włocławskiego. Dodatkowo konsystorze te spełniały funkcje kancelarii biskupich, dlatego wśród pism przesłanych przez nie było spora liczba zarządzeń biskupich.